FUNCȚII TEXTUALE ALE LEXEMELOR DIN CÂMPUL LEXICAL-SEMANTIC *VERBA DICENDI* ÎN *VULGATA DE LA BLAJ*. PRIVIRE ÎN CONTEXTUL TRANSFERULUI TRADUCTOLOGIC, CU APLICAȚII DIN TEORIA COȘERIANĂ

DR. LUCIA-GABRIELA MUNTEANU
Școala Normală „Vasile Lupu", Iași
luciagabrielamunteanu@hotmail.com

Abstract: The present study looks into the lexicalization of the 'zicere' (Eng. 'saying') concept, as translated by one of the Blaj Bible scholars from Latin (source language) into 18th century Romanian (newly emerging biblical style). The author proposes and employs a 'zicere' verbs inventory, extracted from the biblical *Prophetia Isaiae/Prorociia lui Isaie* books. She thereupon comments on various traductology equivalences, while describing several textual functions of the respective field, as applied in the Romanian biblical version.
Keywords: biblical text, Vulgate, Aron's Bible, verba dicendi, translation/traductology, Eugenio Coseriu

Ne propunem să urmărim modul cum unul dintre traducătorii *Bibliei de la Blaj* a lexicalizat conceptul de 'zicere', în procesul transferului din limba sursă (limba latină) în limba română din epoca respectivă, în varianta ei biblică, pe cale de a se constitui.

1. Scurtă prezentare a *Vulgatei de la Blaj* sau, mai adecvat, Biblia lui Aaron

Biblia lui Aaron este prima (şi singura până în acest moment) versiune integrală a Bibliei în limba română, după modelul latin, operă realizată de un grup de cărturari greco-catolici din Blaj în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, sub conducerea episcopului greco-catolic de Blaj, Petru Pavel Aron (1709-1764). Determinările şi evaluările efectuate de autorii ediţiei (VULG. BLAJ) fixează anii 1760-1761 ca perioadă a redactării şi identifică printre membrii echipei de traducători pe cărturarii ardeleni Grigore Maior, Gherontie Cotora, Atanasie Rednic, Silvestru Caliani, Ioan Săcădate şi Petru Pop de Daia. Cele cinci volume masive, într-o formulă grafică remarcabilă, însumând 4200 de pagini, au apărut, în anul 2005, sub egida Academiei Române, ca rezultat al colaborării dintre cercetători de la Institutul de Istorie „George Barițˮ din Cluj-Napoca, Facultatea de Litere a Universităţii „Ştefan cel Mareˮ din Suceava, Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil

BDD-A19613 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

Puşcariu" din Cluj-Napoca, şi Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române. Coordonatorul general al lucrării a fost istoricul Ioan Chindriş.

Episcopul Petru Pavel Aron a avut ca text de referinţă pentru traducerea Bibliei o ediţie veneţiană a Vulgatei lui Ieronim, *Biblia Sacra*, apărută în 1690. Un exemplar din această ediţie se păstrează la Biblioteca Filialei Cluj-Napoca a Academiei Române, sub cota B. 8738 şi provine din vechiul fond al călugărilor bazilitani de la Blaj.

În studiul său amplu şi bine documentat, cercetătorul clujean Ioan Chindriş prezintă câteva din motivele prezumptive pentru care episcopul Aron a hotărât traducerea Bibliei latineşti: nu să concureze *Biblia de la Bucureşti*, din 1688, „care îşi trăia gloria nestingherită de nimeni", ci să o dubleze, marcând astfel „jumătatea" catolică a confesiunii pe care o păstorea. În acest scop, „episcopul-călugăr cu viaţă de pustnic oriental" a ales cărturarii cu care să ducă la bun sfârşit opera plănuită. Retraşi un scurt timp la moşia din Cut, continuând apoi la Blaj, episcopul şi ceilalţi şase cărturari traduc integral Vechiul Testament în mai puţin de nouă luni. Ioan Chindriş observă că manuscrisele atestă cel puţin şapte grafii, una fiind, fireşte, a episcopului. Cum a lucrat această echipă? Ioan Chindriş este de părere că metoda de lucru a fost una unică, întrucât ar fi „greu de crezut că procedeul are pereche în cultura biblică. Nu traducea odată decât un singur om, un număr fluctuant de pagini, după care urma altul la rând, continuând munca precedentului de la pagina, cartea, capitolul sau versetul unde se oprise cel dinaintea lui. [...] Om după om, în stil aproape militar, fiecare se apuca de lucru cu forţe proaspete, după un interval variabil de timp" (Chindriş 2005: LXX). După Ioan Chindriş, această metodă s-a dovedit extrem de operativă, chiar dacă a creat şi discrepanţe.

2. Materialul investigat

Am selectat din cartea biblică *Prorociia lui Isaie*[1] contexte în care apar verbe din cîmpul lexical-semantic *verba dicendi* şi le-am raportat la echivalentele din textul latinesc-sursă (VULG. CLEMENT.). Am obţinut următorul inventar:

1. Verbul *a zice*, cu cele mai multe ocurenţe (vezi indicele cărţii biblice *Prorociia lui Isaie*, vol. IV, VULG. BLAJ: 132).

1. zice Domnul	1. dicit Dominus	1:11; 1:18; 3:15; 5:9;
2. zice Domnul	2. ait Dominus	1:24; 19:4;
3. noroade multe şi vor zice	3. populi multi, et dicent	2:3;
4. ziceţi dreptului	4. dicite justo	3:10;
5. au zis Domnul	5. dixit Dominus	3:16;
6. mi-au zis mie Domnul	6. dixit mihi Dominus	21:6;
7. şapte muieri [...], zicând	7. septem mulieres [...], dicentes	4:1;

[1] Facsimilele acestei cărţi biblice ne arată că este vorba de o singură grafie, deci de un singur traducător.

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

8. Nici va zice vecinul	8. Nec dicet vicinus	33:24;
9. cei ce ziceţi	9. qui dicitis	5:19;
10. amar celor ce ziceţi	10. vae qui dicitis	5:20;
11. Şi am auzit glasul Domnului ce zicea	11. Et audivi vocem Domini dicentis	6:8;
12. Şi au zis către ei Rapsaches: Spuneţi lui Ezechie	12. Et dixit ad eos Rapsaces: Dicite Ezechiae	36:4

Aşadar, verbul *a zice* traduce două verbe latineşti: *ait*, folosit rar (aici cu doar două recurenţe) şi *dicere*, cu frecvenţă mare şi flexiune diversă. În ultimul citat, traducătorul român a evitat repetiţia (*dixit/dicite*) şi a utilizat sinonimul lexical (*au zis/spuneţi*). Este evidentă actualizarea funcţiei de variere sau diversificare a exprimării[2]. Situaţia discursivă exemplificată aici susţine ideea coşeriană că majoritatea sinonimelor dintr-o limbă funcţională din cadrul unei limbi istorice sunt „des cas d'opposition «supprimables (neutralisable)»" (Coseriu 2001: 269).

2. Verbul *a grăi*, cu un număr de ocurenţe (VULG. BLAJ: 80) imediat următor după verbul *a zice*.

1. au grăit Domnul	1. Dominus locututus est	1:2;
2. Şi au adaos Domnul a grăi către Ahaz, zicând	2. Et adjecit Dominus loqui ad Achaz, dicens	7:10;
3. Şi au adaos Domnul încă a grăi către el, zicând	3. Et adjecit Dominus loqui ad me adhuc, dicens	8:5;
4. au grăit Domnul	4. locutus est Dominus	20:2;
5. grăiţi cuvânt	5. loquimini verbum	8:10;
6. Acesta e cuvântul ce au grăit Domnul	6. Hoc verbum quod locutus est Dominus	15:13;
7. că gura Domnului au grăi	7. os enim Domini locutum est	58:14

Aşadar, verbul *a grăi* traduce verbul latinesc *loquor*, *loqui*, *locutus sum*. Perechea sinonimică românească *a zice/a grăi* are opoziţii neutralizabile, ca şi perechea latinească *dicere/loqui*, al cărei conţinut îl echivalează într-un grad înalt. În cadrul limbii istorice, pe nivelurile diatopic, diastratic, diafazic, există evidente diferenţe semantice între sensurile contextuale ale verbelor *a zice/a grăi*, însă limba biblică, în variantele ei diacronice, păstrează opoziţiile neutralizabile.

3. Verbul *a vesti*, cu un număr mare de recurenţe (VULG. BLAJ: 129), din care selectăm:

1. v-am vestit voao	1. annuntiavi vobis	21:10;
2. vestească-ţi ţie şi-ţi spuie	2. annuntient tibi, et indicent	19:12;
3. Şi au vestit casei lui David, zicând	3. Et nuntiaverunt domui David, dicentes	7:2;
4. păcatul său ca Sodoma l-au	4. peccatum suum quasi Sodoma	3:9;

[2] *Cf.* Ullmann, S., *Précis de sémantique française*, Editions A. Franche S. A. Berne, 1965*, apud* Munteanu (2007: 66).

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

vestit, nici l-au ascuns	praedicaverunt, nec absconderunt	
5. Vestiţi-ne ceale ce vor fi viitoare	5. Annuntiate quae ventura sunt in futurum	41:23;
6. Să vesteaşte că să va orbi norodul	6. ut denuntiet obdurationem populi	cap 6, rezumat
7. vestiţi aceasta întru tot pământul	7. annuntiate hoc in universa terra	12:5;
8. oricine va vedea să vestească	8. quodcumque videret annuntiet	21:6;
9. Şi ceale noao Eu le vestesc	9. nova quoque ego annuntio	42:9;
10. Eu voiu vesti dreptatea ta	10. Ego annuntiabo justitiam tuam	57:12.

Verbul *a vesti* are semnificaţii diferite, identificabile, în ciuda reducţiilor contextuale pe care le-am operat. Semnificaţia urmărită de noi echivalează conţinutul verbelor latineşti *annuntio*, *nuntio*, *denuntio*, *praedico*; trăsătura semantică distinctivă 'comunicare prin grai' le este comună şi determină subsumarea lor câmpului *verba dicendi*. În contextul „Să vesteaşte robia eghipteanilor"/„significatur captivitas Aegyptiorum" (cap. 20, rezumat) este evident un alt sens, cel de 'se arată, este semnificată'. De fapt, este vorba de două registre narativ-stilistice diferite:

a) vorbirea directă sau monologul în textul sacru, unde semnificaţia macrotextuală a anunţării profetice, a predicării mesianice este slujită de recurenţa mai multor verbe de zicere, în textul latinesc, şi doar de unul, *a vesti*, în varianta românească a tălmăcitorului blăjean.

b) rezumatul ca punere în temă a lectorului, cu dimensiunea lui paratextuală. În rezumatul capului 61 verbul latinesc *praedicat*[3] este echivalat cu *arată*: „Servus Domini mandatum a Deo acceptum praedicat"./„Slujba Mântuitoriului Hristos şi răscumpărarea neamului omenesc frumos le arată".

Exemplele relevă competenţele idiomatice ale traducătorului, care au făcut posibilă exersarea competenţei expresive la nivelul textului produs.

4. Verbul *a spune*, cu un număr mare de recurenţe (VULG. BLAJ: 119), din care selectăm:

1. spuneţi ranele sale	1. loquimini plagas suas	16:7;
2. vestească-ţi ţie şi-ţi spuie	2. annuntient tibi, et indicent	19:2;
3. Şi au zis către ei Rapsaches: Spuneţi lui Ezechie	3. Et dixit ad eos Rapsaces: Dicite Ezechiae	36:4;
4. i-au spus lui cuvintele lui Rapsachis	4. nuntiaverunt ei verba Rabsacis	36:2;
5. spune de ai ceva a te îndrepta	5. narra si quid habes ut justificeris	43:26;
6. Neamul lui cine-l va spune?	6. Generationem ejus quis enarrabit?	53:8.

5. Verbul *a striga*, cu un număr de 26 de recurenţe (VULG. BLAJ: 120), din care selectăm:

[3] *Cf.* DLF, consultat on-line, la *www.prima-elementa.fr/Dico.htm*: *praedĭco*, *āre*, *āvi*, *ātum*: - tr. - a - proclamer, publier (en parl. du crieur public). - b - dire hautement, proclamer, dire devant témoins, publier, faire connaître, annoncer, découvrir, dévoiler, révéler. - c - vanter, louer, prôner, célébrer, exalter. - d - prêcher, évangéliser.

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

1. Şi strâga unul cătră altul şi zicea	1. Et clamabant alter ad alterum, et dicebant	6:3;
2. Vor striga cătră Domnul	2. clamabund enim ad Dominum	19:20;
3. Şi au strâgat leul	3. Et clamavit leo	21:8;
4. Urlă, poartă, strâgă, cetate	4. Ulula, porta; clama, civitas	14:31;
5. Iată, văzând vor strâga afară	5. Ecce videntes clamabunt foris	33:7;
6. Ca puiul de rândunea, aşa voiu strâga	6. Sicut pullus hirundinis, sic clamabo	38:14;
7. Când vei strâga, izbăvească-te adunaţii tăi	7. Cum clamaveris, liberent te congregati tui	57:13;
8. Atunci vei chema şi Domnul te va auzi: strâga-vei şi va zice: „Iată, Eu!"	8. Tunc invocabis, et Dominus exaudiet; clamabis, et dicet: Ecce adsum.	58:9

Verbul *a striga* echivalează în toate contextele latinescul *clamare*.

6. Verbul *a chema*, cu un număr mare de recurenţe (VULG. BLAJ: 68), din care selectăm:

1. şi să va chema numele Lui	1. et vocabitur nomen ejus	9:6;
2. Eu am poruncit celor sfinţiţi ai Miei şi am chemat pre cei tari	2. Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes	13:3;
3. Atunci vei chema şi Domnul te va auzi: strâga-vei şi va zice: „Iată, Eu!"	3. Tunc invocabis, et Dominus exaudiet; clamabis, et dicet: Ecce adsum.	58:9;
4. Nu iaste cine să chiiame dreptatea	4. Non est qui invocet justitiam	59:4;
5. Iară voi proţii Domnului vă veţi chema	5. Vos autem sacerdotes Domini vocabimini	61:6;
6. chema-voiu sluga Mea	6. vocabo servum meum	22:20;
7. Nu M-ai chemat pre Mine, Iacove	7. Non me invocasti, Jacob	43:22;
8. Nu să va chema în veac sămânţa celor răi	8. Non vocabitur in aeternum semen pessimorum	14:20

Verbul *a chema* actualizează cel mai adecvat sensul de 'spunere' în contextele în care îl echivalează pe latinescul *invoco*. În celelalte contexte, verbul polisemantic *a chema* se suprapune peste diferitele sensuri ale lui *voco*: 'a face să vină', 'a ademeni' etc.

7. Verbul *a răspunde* are un număr de 18 recurenţe (VULG. BLAJ: 111), firesc în economia structurii dialogice a acestei cărţi biblice:

1. Răspunde-va în zioa aceaea, zicând	1. Respondebit in die illa, dicens	3:7;
2. Şi vor răspunde acolo	2. et respondebunt ibi	13:22;
3. Şi au tăcut şi nu i-au răspuns lui cuvânt.	3. Et siluerunt, et non responderunt ei verbum.	36:21

8. Verbul *a porunci* are un număr de 15 recurenţe, din care selectăm:

1. îi voiu porunci	1. mandabo illi	10:6;
2. Eu am poruncit celor sfinţiţi ai Miei şi am chemat pre cei tari	2. Ego mandavi sanctificatis meis, et vocavi fortes	13:3;
3. Pentru că porunceaşte, iară porunceaşte	3. Quia manda, remanda	28:10;
4. Domnul oastelor au poruncit oastei	4. Dominus exercituum praecepit militiae	13:4;

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

războiului	belli.	
5. poruncise împăratul zicând	5. Mandaverat enim rex, dicens	36:21

Conținutul semantic al acestui verb se suprapune peste conținutul echivalent al latinescului *mando*; într-un context anume („Dominus exercituum praecepit militiae belli”./„Domnul oastelor au poruncit oastei războiului”), aceeași formă verbală românească traduce sensul lui *praecipio* de ‘a da lecții’, ‘a ordona’, actualizat în special în discursul didactic şi militar.

9. Verbul *a (se) ruga* are un număr de 12 recurențe (VULG. BLAJ: 113) din care selectăm:

1. Şi i să roagă, zicând	1. et obsecrat, dicens	44:17;
2. i să roagă dumnezeului	2. et rogant deum	45:20;
3. s-au rugat către Domnul. Şi au zis: „Rogu-mă, Doamne”	3. oravit ad Dominum, et dixit: Obsecro, Domine	38:3;
4. Şi au fost când să ruga în biserica lui Nesruh	4. Et factum est, cum adoraret in templo Nesroch	37:38

Verbul *a (se) ruga* echivalează sensul a patru lexeme diferite *obsecro*, *adoro*, *rogo* şi *oro*, cu seme distincte, adăugate sensului principal comun ‘a cere verbal cu rugă’. Sensul lui *obsecro* de ‘implorare din suflet’ este realizat în textul românesc prin altă marcă textuală: acelaşi verb, *a (se) ruga*, mutat în planul vorbirii directe, folosit în forma inversată, la persoana întâi, cu pronumele posesiv cu rol de situator[4], se încarcă de conotații similare verbului latinesc *obsecro*, cel mai puternic marcat cu afectivitate pozitivă din seria *obsecro*, *adoro*, *rogo* şi *oro*.

10. Verbul *a urla* are un număr de 9 recurențe (VULG. BLAJ: 127), din care selectăm:

1. Urlați, că aproape ieste zioa Domnului	1. Ululate, quia prope est dies Domini	13:6;
2. Urlă, poartă, strâgă, cetate	2. Ulula, porta; clama, civitas	14:31

În toate contextele, verbul românesc *a urla* traduce latinescul *ululo*.

11. Verbul *a mărturisi* are un număr de 7 recurențe (VULG. BLAJ: 94), din care selectăm:

1. mărturisi-mă-voiu Ţie	1. confitebor tibi	12:1;
2. Mărturisiți-vă Domnului şi chemați numele Lui!	2. Confitemini Domino et invocate nomen ejus.	12:4;
2. mă voiu mărturisi numelui Tău	3. confitebor nomini tuo	25:1

[4] Situarea este văzută de Coşeriu (2004) drept operația prin care obiectele denotate se situează, adică se relaționează cu persoanele implicate în discurs şi se raportează la circumstanțele spațio-temporale ale discursului însuşi. Instrumentele sunt situatorii posesivi (*meu*, *nostru*, *lor*) sau elementele deictice (*acesta*, *acela*, *aici*, *acolo*). Situarea semnalează o relație particulară de dependență sau de interdependență între entitățile desemnate sau între persoanele care apar în discurs.

BDD-A19613 © 2012 Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

În toate contextele verbul românesc echivalează verbul *confido*.

12. Verbul *a blestema* are un număr de 7 recurenţe (VULG. BLAJ: 94), din care selectăm:

1. blăstămat-au pre sfântul lui Israil	1. blasphemaverunt Sanctum Israil	1:4;
1. a blăstăma pre Dumnezeul cel viu	2. ad blasphemandum Deum viventem	37:4
2. păcătosul de o sută de ani blăstămat va fi	3. peccator centum annorum maledictus erit	65:20

Verbul românesc echivalează în şase contexte pe *blasphemo* şi într-unul singur verbul *maledicere*.

13. Verbul *a întreba* are un număr de 5 recurenţe (VULG. BLAJ: 88), din care selectăm:

1. vor întreba ceale cioplite ale sale	1. interrogabunt simulacra sua	19:13;
2. şi gura mea n-aţi întrebat	2. et os meum non interrogastis	30:2

În toate contextele întâlnite verbul *a întreba* echivalează pe *interrogo*.

14. Verbul *a cere* are un număr de 5 recurenţe (VULG. BLAJ: 67), din care selectăm:

1. Ceare ţie sămn de la Domnul.	1. Pete tibi signum a Domino Deo	7:11;
2. Nu voiu ceare	2. Non petam	7:12;
3. ca cel ce ceare înapoi	2. sicut qui repetit	24:2;
4. Şi pre toţi datornicii voştri îi careţi	4. et omnes debitores vestros repetitis	58:3

Verbul *a cere* echivaleză sensurile lui *peto* şi *repeto*, 'a cere înapoi'.

15. Verbul *a certa* are un număr de 3 recurenţe (VULG. BLAJ: 67), pe care le selectăm:

1. şi pre cel ce-i certa în poartă îl clevetea	1. et arguentem in porta supplantabant	29:21;
2. certa-mă-vei şi mă vei viia	2. corripies me, et vivicabis me	38:16;
3. să nu te cert	3. et non increpem te	54:9

Verbul *a certa* echivalează trei forme verbale (*arguo*, *corripio*, *increpo*), cu nuanţe semantice diferite, 'blamare', 'acuzare', 'strigare cu apostrofare', sensuri pe care cuvântul românesc nu le poate desemna. Poate fi interesant de văzut cum variantele moderne ale textului sacru au redat proprietatea termenilor originari.

16. Verbul *a vorbi* are un număr de 3 recurenţe (VULG. BLAJ: 130), una în textul sacru şi două în corpul rezumatelor:

vorbeaşte norodul acesta	loquitur populus iste	8:12

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

Putem presupune că verbul *a vorbi* este selectat pentru a desemna nivelul popular, un registru umil al comunicării verbale. Deşi îl echivalează pe *loquor*, folosit recurent ca predicat în relaţie cu Domnul, traducătorul a simţit neadecvat stilistic uzul lui *grăiaşte*, *spune* sau *zice*, în conţinutul cărora, la nivelul frastic al discursului biblic, se actualizează sema 'comunică verbal o idee anume', ceea ce nu ar fi adecvat în semnificaţia enunţului exemplificat mai sus.

17. Verbul *a minți* are un număr de 2 recurenţe (VULG. BLAJ: 96), pe care le selectăm:

1. căci ai minţit	1. quia mentita es	57:11;
2. a păcătui şi a minți împrotiva Domnului	2. peccare et mentiri contra Dominum	59:13

Verbul românesc echivalează sensurile verbului deponent *mentior*.

18. Verbul *a defăima* are o singură apariţie:

toți cei ce te defaimă	omnes qui detrahebant tibi	60:14

19. Verbul *a proroci* apare o singură dată în text şi de mai multe ori în corpul rezumatelor:

Nu iaste nici cel ce vesteaşte, nici cel ce proroceaşte	non est neque annuntians, neque praedicens	41:26

20. Verbul *a cleveti* apare o singură dată, în următorul context:

şi pre cel ce-i certa în poartă îl clevetea	et arguentem in porta supplantabant	29:21

Latinescul *supplanto*, cu sensul 'a culca la pământ' este echivalat cu *clevetea*, verb înregistrat cu sensul de a 'calomnia, critica' în toate exemplele (începând cu *Codicele voroneţean* şi *Psaltirea şcheiană*) din DA.

21. Verbul *a şopti* este înregistrat într-un singur context:

din pulbere graiul tău va şopti	de humo eloquim tuum mussitabit	29:4

22. Structuri frazeologice identificate în *Prorociia lui Isaie*:

1. a ieşi din gură cuvânt	1. Ieşi-va din gura Mea cuvântul dreptăţii	1. egredietur de ore meo justitiae verbum	45:23;
2. a grăi cuvânt	2. grăiţi cuvânt	2. loquimini verbum	8:10;
3. a trimite cuvânt	3. Cuvânt au trimis Domnul	3. Verbum missit Dominus	9:8;
4. a fi cuvântul (cuiva)	4. Şi au fost cuvântul Domnului cătră Isaie, zicând	3. Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens	38:4

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

3. Interpretarea materialului în viziunea lexematicii structurale coşeriene

Dincolo de clarificarea esenţială privitoare la sistematizarea cercetărilor lexicologice de tip tradiţional, Coseriu (1964: 139-186) construieşte şi o *lexematică* sau o *semantică structurală*, corespunzătoare nivelului structural sistematic al lexicologiei conţinutului. În viziunea coseriană ar exista două posibilităţi de cercetare structural-semantică a vocabularului: a) *lexematica* sau *semantica structurală* şi b) *lexicologia semantică asociativă*. Ambele corespund nivelului lexicologiei conţinutului din clasificarea tradiţională. Diferenţa de orientare dintre ele constă în faptul că lexematica s-ar ocupa de raporturile paradigmatice, opozitive, la nivelul conţinutului, pe când lexicologia semantică asociativă ar urma să se preocupe de studiul raporturilor asociative, combinatorii, de la nivelul conţinutului lexical. Luând în considerare ceea ce în altă parte numeşte „arhitectura limbii", Coseriu preconizează o distincţie operaţională între *lexicologia semantică a normei* şi *lexicologia semantică a discursului*. Cu alte cuvinte, un studiu cu adevărat sistematic ar trebui să distingă permanent fenomenele de conţinut care caracterizează nivelul posibilităţilor de desemnare existente într-o anumită limbă funcţională sau stil la un moment dat (nivelul normei) şi fenomenele reperabile în vorbirea concretă sau în operele scriitorilor (nivelul discursului).

Important pentru tipul de cercetare pe care ni l-am propus este conceptul operaţional de *structură lexematică*, împreună cu definirea diferitelor tipuri de structuri lexematice. Coseriu (1966: 175-217) clasifică şi descrie aceste structuri ale lexicului, realizând un sistem precis determinat, în cadrul căruia câmpul lexical are un loc bine marcat în cadrul ansamblului; el este o structură *primară*, în sensul că lexemele aparţin lexicului primar, corespund experienţei nemijlocite, deosebindu-se astfel de structurile secundare care implică modificări ale lexemelor primare, prin derivare, conversiune sau compunere[5].

Principalele concepte operatorii referitoare la câmpul lexical sunt cele de *lexem*, *arhilexem*, *sem*[6]. Aşadar, se poate aborda materialul lexical de faţă din următoarele perspective:

a) la nivelul idiomatic – sincronic, concretizat în discursul celor două texte biblice: verbele selectate în contextele lor minimale conturează câmpurile lexical-semantice *verba dicendi* în cele două limbi istorice, în varianta lor de limbi sau stiluri funcţionale biblice. Vom încerca o configurare a celor două câmpuri, identificarea unor dimensiuni sau axe semantice, a semelor, a relaţiilor şi afinităţilor semantice dintre lexemele câmpului.

---

[5] Iată definiţia dată de Coseriu (1966: 212) acestui concept: „Un câmp lexical este un ansamblu de lexeme unite printr-o valoare lexicală comună (valoare a câmpului), pe care îl subdivid în valori mai determinate, opunîndu-se între ele prin diferenţe de conţinut minimale (trăsături distinctive lexematice sau *seme*). De exemplu, *froid*, *tiède*, *chaud*, *brulant* este un câmp lexical francez. Raporturile dintre termeni în interiorul unui câmp lexical sunt analoage raporturilor între foneme în cadrul unui sistem vocalic sau consonantic" (trad. n.).

[6] Despre definiţia şi analiza câmpurilor lexicale, vezi Munteanu (2004: 7-28).

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

b) nivelul textual: vom cerceta funcţiile textuale ale verbelor dicendi în varianta românească a Cărţii lui Isaia.

c) nivelul cultural al actului de traducere: pornim de la premiza că, „aparţinând aşadar sferei acţiunii umane conştientizate şi orientate spre o finalitate definită, imitarea unui model ca factor al evoluţiei lingvistice joacă un rol esenţial în constituirea şi dinamica limbilor literare", cum apreciază Munteanu (2008: 45), descriind în detaliu mecanismul intern al acestui „proces de transfer lingvistic şi conceptual" (Munteanu 2008: 54).

3.1. Nivelul idiomatic – sincronic al celor două texte cercetate

3.1.1. Din inventarul verbelor de zicere latineşti

Se ştie că limba latină, de-a lungul etapelor ei istorice, până la latina medievală, şi-a îmbogăţit mereu câmpul verbelor de „zicere", acesta înregistrând un număr apreciabil de unităţi lexicale. Menge (2011: 27) grupează verbele de zicere din limba latină în următoarea serie (intitulată în germană *sagen*, *reden*, *sprechen*): *loqui*, *dicere*, *disputare*, *disserere*, *disceptare*, *dictitare*, *dictare*, *inquam*, *sermocinari*, *colloqui*, *fabulari*, *pronuntiare*, *recitare*, *praelegere*, *praedicare*, *contionari*, *declamare*, *declamitare*, *affirmare*, *confirmare*, *asseverare*, *contendere*, *profiteri*. Trăsătura semantică pe care o considerăm comună întregului câmp – 'adresare prin grai' – se regăseşte în multe alte verbe latineşti (inventariate sincronic, ca depozit lexical), precum: *accerso*,'a face să vină, a chema', *advoco*, ' a convoca', *affirmo*, 'a afirma, a confirma, a declara', *aio*, 'a spune da, a susţine', *annuntio* 'a anunţa', *arguo*, 'a blama' *benedico*, 'a vorbi de bine', *blasphemo*, 'a-şi bate joc de cele sfinte', *clamo*, 'a striga', *confero*, 'a rezuma', *confirmo*, 'a afirma cu toată siguranţa', *corripio*, 'a acuza, a mustra', *denuntio*, 'a face cunoscut public, a declara', *disputo*, 'a expune prin vorbe, a discuta', *dissero*, 'a expune, a discuta', *enarro*, 'a expune amănunţit', *fateor*, 'a mărturisi, a declara', *fero*, 'a vesti, a anunţa', *for*, 'a vorbi, a spune', *increpo*, 'a striga, a ocărî', *indico*, 'a declara, a proclama', *interrogo*, 'a întreba', *invoco*, 'a invoca, a chema', *maledicto*, 'a zice de rău', *mando*, 'a porunci', *mentior*, 'a minţi', *mussito*, 'a şopti', *narro*, 'a povesti, a vorbi despre', *nego*, 'a nega', *nomino*, 'a numi, a cita', *nuncupo*, 'a numi, a rosti solemn', *nuntio*, 'a vesti', *peto*, 'a cere rugându-se', *postulo*, 'a cere, a chema', *profiteor*, 'a declara public', *propono*, 'a face cunoscut prin vorbe, a povesti', *reddo*, 'a reproduce, a reda', *refero*, 'a replica, a răspunde', *repeto*, 'a cere înapoi, a reclama', *respondeo*, 'a răspunde', *rogo* 'a ruga', *sermocinor* 'a conversa, a discuta', *suadeo*, 'a sfătui', *tracto*, 'a expune un subiect', *ululo*, 'a urla', *voco*, 'a chema, a convoca, a invoca, a numi' ş. a.

În gramaticile limbii latine, clasificarea tradiţională a verbelor de zicere nu relevă funcţionalitatea lor la nivelul discursului. Latinistul olandez Bolkestein (2002) regrupează aceste verbe care introduc discursul indirect, combinând criteriul semantic, cu cel sintactic şi pragmatic şi obţinând clasificarea următoare, pe care o sintetizăm pe româneşte: a) verbe asertiv-declarative, care impun construcţia

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

acuzativ cu infinitiv: *negare*, *confirmare*, *fateri*, *narrare*; b) verbe imperativ-declarative, care impun conjunctivul cu *ut* sau acuzativul cu infinitiv: *iubere*, *imperare*; c) verbe neutre, care se pot folosi şi în enunţuri asertive şi în enunţuri imperative: *dicere*, *scribere*, *respondere*, *nuntiare*, *suedere*.

Desigur, taxonomiile gramaticii sunt foarte utile, dar valorile semantice şi pragmatice ale acestor verbe sunt evidenţiate doar prin analiza lor la nivelul textelor sau al discursurilor.

3.1.2. Câmpul verbelor de zicere latineşti în *Prophetia Isaiae*

Cum în textul *Vulgatei*, şi anume în *Prophetia Isaiae*, cvasi-totalitatea discursurilor raportate sunt în stil direct, tipologizarea verbelor de zicere este mai puţin importantă; important pentru studiul nostru este de a observa funcţiile textuale ale acestor verbe în construirea discursului ca reprezentare a unei povestiri divine, cu rol exemplar în orientarea vieţii omeneşti, ca paradigmă ontologică, şi, mai ales, să observăm echivalările lexical-semantice realizate de traducătorul român.

În cartea biblică *Prophetia Isaiae* am identificat 34 de verbe de zicere diferite. Distingem în conţinutul semantic al acestor verbe o serie de dimensiuni semantice definitorii şi specifice, care construiesc următoarea configuraţie a câmpului al cărui arhilexem este verbul *dicere:*

a) „a comunica verbal în raport de circumstanţele adresării": *aio*, *loquor*, *indico*, *narro*, *enarro*;

În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive 'comunicare verbală, după receptarea mesajului transmis de colocutor şi în legătură cu acesta', care selectează verbul *respondeo*; 'comunicare verbală expres informativă, asertivă', care selectează verbele *annuntio*, *nuntio*, *denuntio*, *praedico*, *confido*, şi 'comunicare eronată din punct de vedere al realităţii date', care selectează verbul *mentior*;

b) „a comunica verbal cu glas înalt, însufleţit de emoţie": *clamo*;

În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive 'intensificare acustică pozitivă', care selectează verbul *ululo,* şi 'intensificare acustică negativă', care selectează verbul *mussito*;

c) „a comunica verbal pentru a face o persoană să vină la emiţătorul enunţului": *invoco*, *voco*;

d) „a comunica verbal pentru a transmite un mesaj imperativ": *mando*, *praecipio*;

e) „a comunica verbal pentru a adresa o cerere": *peto*, *repeto*;

În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive 'cerere interogativă' – *interrogo*; 'cerere ca rugăminte' - *obsecro*, *adoro*, *rogo*, *oro*;

f) „a comunica verbal pentru a admonesta": *increpo*, *arguo*, *corripio*;

În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive 'intensificare cu scopul discreditării' – *detraho*, *supplanto* – şi 'intensificarea acţiunii ca anatemă' – *blasphemo*, *maledico*.

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

3.1.3. Câmpul verbelor de zicere româneşti în *Prorociia lui Isaie*

În configurarea câmpului lexical-semantic românesc am folosit aceleaşi dimensiuni semantice, ca în cazul câmpului latinesc, ceea ce relevă faptul că traducătorul a realizat, în genere, o traducere literală a textului scriptural. Vom vedea pe parcurs câteva contexte relevante în acest sens. Comentând efortul traductologic efectuat de umanistul spaniol Juan Luis Vivès pe marginea Sfintei Scripturi, lingvistul Coseriu (1977: 98) afirmă că „no debería emitir ningún juicio personal y debería, más bien, dejar al lector la interpretación, mediante una traducción literal". Acest demers este observabil şi în cazul traducătorilor conduşi de Petru Aron, în anii 1760-1761. În faţa textului sacru, cărturarii români intuiau că limba română este un instrument folosit cu scopul de a exprima aceeaşi realitate ca în limba sursă. Eugeniu Coşeriu, în opera căruia există o adevărată teorie a actului de traducere, subliniază ideea că limba şi semnificaţiile ei „nu sunt obiectul traducerii, ci mai degrabă instrumentul său. Scopul traducerii nu este acela de a realiza identitatea semnificaţiilor în textele limbii sursă şi cele din textele limbii ţintă [...], ci mai degrabă pentru a exprima aceeaşi desemnare şi acelaşi sens cu ajutorul altor semnificaţii" (Coşeriu 2009: 315). Problema aceasta este mai complicată însă în cazul traducerii textului biblic, pentru că traducătorul trebuie, pe de o parte, să echivaleze în limba ţintă chiar misterul revelat prin Cuvânt şi, pe de altă parte, să respecte tradiţia idiomatică a variantei anterioare care „a câştigat" cea mai mare autoritate. O situaţie „mai uşoară" a fost pentru traducătorii conduşi de Petru Aron, care, în postura de pionieri în acest demers de a traduce Biblia după modelul latin, s-au concentrat pe actul propriu-zis al traducerii.

În varianta românească a cărţii biblice *Prorociia lui Isaie*, am înregistrat 21 de verbe de zicere, alcătuind câmpul al cărui arhilexem considerăm că este verbul *a spune*.

a) „a comunica verbal în raport de circumstanţele adresării": *a grăi*, *a spune*, *a vorbi*. În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive 'comunicare verbală, după receptarea mesajului transmis de colocutor şi în legătură cu acesta', care selectează verbul *a răspunde*; 'comunicare verbală expres informativă, asertivă', care subsumează verbele *a vesti*, *a proroci*, *a mărturisi*, şi 'comunicare eronată din punct de vedere al realităţii date', care include verbul *a mînţir*;

b) „a comunica verbal cu glas înalt, însufleţit de emoţie": *a striga*. În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive 'intensificare acustică pozitivă', care selectează verbul *a urla,* şi 'intensificare acustică negativă', care selectează verbul *a şopti*;

c) „a comunica verbal pentru a face o persoană să vină la vorbitor": *a chema*;

d) „a comunica verbal pentru a transmite un mesaj imperativ": *a porunci*;

e) „a comunica verbal pentru a adresa o cerere": *a cere*. În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive 'cerere interogativă' – *a întreba;* 'cerere ca rugăminte' – *a (se) ruga*;

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

f) „a comunica verbal pentru a admonesta”: *a certa*. În interiorul acestei dimensiuni se conturează trăsăturile semantice distinctive ‘intensificare cu scopul discreditării – *a defăima*, *a cleveti* – şi ‘intensificarea acţiunii ca anatemă’ – *a blestema*.

3.1.4. Compararea celor două câmpuri, în latină şi în română

Compararea celor două câmpuri relevă următoarele chestiuni:

1) Câmpul lexical al verbelor de zicere din limba sursă este mult mai bogat decât cel din limba română practicată de cărturarul blăjean; este o realitate constatabilă deopotrivă la nivelul limbii, ca şi al vorbirii (discursului), care explică dificultăţile traducerii, ale translării sensurilor din limba sacră într-o limbă vernaculară.

2) Verbele de zicere româneşti au, în marea lor majoritate, un caracter comun, în sensul că aparţin uzului general a vremii: *a zice*, *a grăi*, *a spune*, *a vesti*, *a striga*, *a chema*, *a răspunde*, *a vorbi*, *a cere*, *a certa*, *a cleveti*, *a defăima*, *a întreba*, *a minţi*, *a (se) ruga*, *a urla*, *a şopti*. Patru verbe[7], şi anume *a blestema*, *a mărturisi*, *a porunci*, *a proroci* aparţin stilului bisericesc şi îşi au primele atestări în Codicele Voroneţean (*a mărturisi*, *a proroci*), la Coresi (*a porunci*) şi la Dosoftei (*a blestema*).

Din cele 21 de verbe de zicere româneşti:

a) 12 echivalează în mod constant conţinutul semantic al unui singur verb latinesc, în ecuaţia 1 = 1:
1. a grăi = loquor
2. a vorbi = loquor
3. a striga = clamo
4. a răspunde = respondeo
5. a întreba = interrogo
6. a proroci = praedico
7. a minţi = mentior
8. a mărturisi = confido
9. a defăima = detraho
10. a cleveti = supplanto
11. a şopti = mussito
12. a urla = ululo

b) 5 verbe româneşti intră în ecuaţia 1 = 2:
1. a zice = dico, aio
2. a chema = voco, invoco
3. a porunci = mando, praecipio
4. a blestema = blasphemo, maledico
5. a a cere = peto, repeto

c) 1 verb românesc echivalează în text trei verbe latineşti diferite, intră adică în ecuaţia 1 = 3:
1. a certa = arguo, corripio, increpo

d) 2 verbe româneşti echivalează în text patru verbe latineşti diferite, intră adică în ecuaţia 1 = 4:
1. a vesti = annuntio, denuntio, praedico, nuntio
2. a (se) ruga = oro, rogo, obsecro, adoro

[7] Vezi DLR şi DER, *sub verbis*.

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

e) 1 verb românesc echivalează în text şase verbe latineşti diferite, intră adică în ecuaţia 1 = 6:
1. a spune = dico, indico, loquor, nuntio, narro, enarro

Pentru nuanţarea acestui proces de echivalare a cuvintelor şi de translare a sensului, alcătuim şi un tabel al corespondenţelor verbelor de zicere dinspre limba sursă către limba ţintă:

1. dicere = a zice, a spune
2. ait = a zice
3. indicere = a spune
4. loqui = a grăi, a spune
5. nuntiare = a spune, a vesti
6. annuntiare = a vesti
7. narrare = a spune
8. enarrare = a spune
9. denuntiare = a vesti
10. praedicare = a vesti, a proroci
11. clamare = a striga
12. vocare = a chema
13. invocare = a chema
14. mandare = a porunci
15. praecipere = a porunci
16. respondere = a răspunde
17. confidere = a mărturisi
18 blasphemare = a blestema
19. maledicere = a blestema
20. petere = a cere
21. repetere = a cere
22. increpere = a certa
23. arguere = a certa
24. corripere = a certa
25. detrahere = a defăima
26. interrogare = a întreba
27. mentire = a minţi
28. ululare = a urla
29. mussitare = a şopti
30. supplantare= a cleveti
31. obsecrare = a (se) ruga
32. adorare = a (se) ruga
33. rogare = a (se) ruga
34. orare = a (se) ruga

Ce se mai poate observa din aceste liste de echivalare coroborate cu contextele excerptate din cele două versiuni biblice? Câmpul latinesc are în componenţa sa verbe din mai multe registre, straturi sau socio-niveluri: stratul uzual-popular (*loqui*, *dicere*, *aio*, *nuntiare*, *vocare*, *rogo* ş. a.), stratul cult (*narrare*, *enarrare*, *mandare*, *praedicare*, *praecipere*, *arguere* ş. a.), stratul religios (*obsecrare*, *blasphemare*, *confidere* ş. a.). Câmpului românesc îi lipseşte stratul cult. Această precaritate a vorbirii româneşti în arealul

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

Blajului de la jumătatea secolului al XVIII-lea (şi, de fapt, în tot spaţiul românesc) este o cauză a echivalării unei serii sinonimice precum *dico*, *indico*, *loquor*, *nuntio*, *narro*, *enarro* cu un singur lexem românesc, anume verbul *a spune*.

3.2.1. Din nou despre actul traducerii

Se impun mai întâi punctate şi alte câteva idei coşeriene privitoare la actul traducerii biblice; în micul său tratat de lingvistică a textului (Coşeriu 2012: cap. 1.6), savantul de origine română afirmă că „traducătorul Bibliei, Hieronymus, scrie prietenului său de studiu, Pammachius, o scrisoare în care explică şi îşi justifică tipul demersului efectuat în traducerea Bibliei, anume că la traducerea textelor nebiblice – căci în Sfânta Scriptură topica însăşi ar fi o taină – nu a tradus cuvânt cu cuvânt, ci fidel sensului: «libera voce profireor, me in interpretatione Graecorum... non verbum e verbo, sed sensum exprimere de sensu»". Problema este discutată şi în studiul *Science de la traduction et grammaire contrastive* (Coseriu 1991: 29-40); între aceste două teorii, cea a traducerii şi cea a gramaticii contrastive, există strânse legături, pentru că actul traducerii confruntă gramatica limbii sursă cu cea a limbii ţintă. Nu se traduc propriu-zis cuvinte, ci texte construite prin cuvinte. Care este conţinutul acestui text, se întreabă Eugeniu Coseriu. Reluând ideile Sfântului Ieronim şi ale lui Vivès, el subliniază componentele importante ale textului: *dictio* (felul sau maniera de a spune, prin cuvintele şi construcţiile care semnifică în limba de origine), *sensus* (conţinutul textului, numit de Coseriu *desemnare* şi *sens*) şi *verba* (conţinutul lingvistic sau *semnificatul*). Prin construirea acestui cadru teoretic de pornire, profesorul de la Tübingen afirmă că teoria traducerii se include în teoria limbii, căci traducerea nu are o natură diferită faţă de activitatea de a vorbi în general, ea fiind un tip particular al activităţi discursive, cu aceeaşi complexitate pe care o implică vorbirea însăşi.

Într-un cadru mai larg, distincţiile coşeriene (Coseriu 1997: 21) se referă la următoarele probleme: a) obiectul şi instrumentul traducerii; b) conţinutul limbii şi conţinutul textului; c) limba şi folosirea limbii; d) transpunere şi versiune. Încercăm să aplicăm aceste patru distincţii la subiectul pe care l-am abordat.

a) Obiectul real al traducerii cărturarilor blăjeni este discursul sau textul biblic, transpus în limba latină de Ieronim, acea latină care s-a constituit în varianta canonică-primară a latinei biblice. Mijlocul sau instrumentul şi, în acelaşi timp, materia traducerii este limba română de la 1760, constituită din suma limbajelor, a uzurilor, pe care fiecare dintre traducători le deţinea. Cunoşteau, desigur, graiurile locurilor pe unde au trăit, stilurile culte ale limbii române, precum cel biblic, liturgic şi administrativ-juridic, aşa cum se conturaseră ele în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

b) Traducătorul a avut de transferat, la nivelul expresiei, un conţinut textual al limbajului ieronimian în propriul lui limbaj. El ar fi trebuit să ţină cont de următoarele trei determinări: un conţinut textual dat dinainte (naraţiunile, profeţiile,

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

cântările etc. din cărţile biblice), posibilităţile de echivalare semantică între cele două limbi, privitoare la exprimarea acestui conţinut (cazul verbelor de zicere prezentate), cadrul istoric în care trăia şi scopul traducerii pe care o efectua (un anume context social, politic, cultural şi confesional al Transilvaniei secolului al XVIII-lea, personalitatea episcopului Petru Pavel Aron, personaj generat de o anumită criză, care a deschis o eră nouă în istoria românilor ardeleni uniţi cu Roma, hotărârea lui de a traduce Biblia latinească: nu ca să concureze *Biblia de la Bucureşti*, din 1688, ci să o dubleze, marcând astfel „jumătatea" catolică a confesiunii pe care o păstorea, *cf.* Chindriş 2005: LXIV).

c) Pentru a trata această chestiune, Coseriu afirmă, în acelaşi studiu (1997: 25), că operaţia de traducere se desfăşoară în două faze: prima fază, cea semasiologică sau interpretativă, este momentul de înţelegere a ceea ce desemnează textul original; traducătorul identifică desemnarea şi sensul din limba sursă, numite prin semnificatul lingvistic (este şi faza deverbalizării sau a dezidiomatizării); faza secundară, cea onomasiologică sau denominativă, este cea în care traducătorul reproduce desemnarea şi sensul printr-un semnificat al limbii ţintă (faza reverbalizării sau a reidiomatizării). Ca şi în actul vorbirii propriu-zise, este vorba, mai întâi, de înţelegerea realităţii şi apoi de producerea unei vorbiri sau a unui discurs despre conţinutul acesteia.

Considerăm că traducătorii blăjeni au parcurs acest demers în mod intuitiv, ca oameni instruiţi în cultura vremii şi în teologie, cu o bună cunoaştere a latinei ecleziastice şi a domeniului Bibliei. Desigur, asumându-şi, conform tradiţiei, principiile exactităţii şi obiectivităţii, sub scutul credinţei că Sfântul Duh îi călăuzeşte, cărturarii ardeleni au transpus Biblia lui Ieronim în cel mai potrivit limbaj românesc al momentului şi au construit un text monumental, de o valoare documentară inestimabilă.

Observaţiile textuale referitoare la transpunerea verbelor de zicere de la un text la altul relevă faptul că echivalările, de pildă, între *a mărturisi* şi *confido,* între *a porunci* şi *mando*, *praecipio* sau între *a blestema* şi *blasphemo*, *maledico* sunt valabile; din punct de vedere teoretic, Coseriu (1997: 24) explică procesul acestei translări: echivalările în traducere sunt echivalări între semnificaţii, deoarece aceste semnificaţii sunt în discurs expresia conţinuturilor textuale, pe care traducătorul trebuie să le cunoască în detaliu. În schimb, echivalarea textuală *a (se) ruga* = *oro*, *rogo*, *obsecro*, *adoro* denotă o reverbalizare sau reidiomatizare insuficientă. Şi în variantele succesive al Bibliei, tot verbul *a (se) ruga* este folosit în contextele respective, echivalând şi semnificaţiile implorării sau adoraţiei.

Acelaşi fenomen de reidiomatizare insuficientă îl putem semnala şi în contextele următoare, în care verbul *a spune* echivalează semnificaţiile a şase verbe latineşti diferite.

1. spuneţi ranele sale	1. loquimini plagas suas	16:7;
2. vestească-ţi ţie şi-ţi spuie	2. annuntient tibi, et indicent	19:12;
3. Şi au zis către ei Rapsaches: Spuneţi lui Ezechie	3. Et dixit ad eos Rapsaces: Dicite Ezechiae	36:4;

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

4. au spus lui cuvintele lui Rapsachis	4. nuntiaverunt ei verba Rabsacis	36:22;
5. spune de ai ceva a te îndrepta	5. narra si quid habes ut justificeris	43:26;
6. Neamul lui cine-l va spune?	6. Generationem ejus quis enarrabit?	53:8

În secvenţa „annuntient tibi, et indicent quid cogitaverit Dominus exercituum super Aegyptum" (19:12), verbul *indicere*[8] conţine semul 'anunţare publică'; în varianta românească, „vestească-ţi ţie şi-ţi spuie ce au gândit Domnul oastelor asupra Eghiptului", verbul *a spune* nu reţine nuanţa, fiind mai important rolul său de introducere a discursului divin. Prin glasul acestui profet se derulează imagistic viziuni care sunt în mintea lui Dumnezeu şi care devin scene reale în momentul lecturii, cum sunt şi acestea din capul 19, descriind înfrângerea şi pedepsirea egiptenilor. Secvenţa „narra si quid habes ut justificeris" (43:26) este tradusă literal: „spune de ai ceva a te îndrepta"; verbului *narra*[9] îi este echivalat conţinutul semantic al aceluiaşi verb *spune*; ideea de 'expunere detaliată' este pierdută. Când *nuntiare*[10] este tradus tot cu *a spune* se estompează semul de 'noutate în comunicare'.

În ciuda acestor lacune lexicale prin umplerea cărora s-ar fi nuanţat semnificaţia în limba ţintă, sensul textului rămâne relativ clar şi fidel.

d) În interiorul procesului de traducere, Coseriu (1997: 27) distinge între transpunere şi versiune. Prima stabileşte echivalenţe interidiomatice „în utilizarea semnificaţilor corespunzători exprimării desemnării şi a sensului" (trad. n.). Traducătorul doreşte să spună acelaşi lucru la nivelul universal al desemnării şi la cel individual al sensului, apelând în acest scop la mijloacele semnificării oferite de limba ţintă. O primă condiţie a transpunerii adecvate este aceea de a se ţine cont de diversitatea structurii semantice a limbilor, în ceea ce priveşte posibilităţile de desemnare. Versiunea construieşte corespondenţe strict textuale şi nu interidiomatice, nu are limite raţionale, ci limite care ţin de posibilităţile limbii ţintă şi de abilităţile traducătorului. Transpunerea ideală ar fi aceea care ar permite reconstruirea textului originar.

Cum am putea considera în această perspectivă Biblia de la Blaj, transpunere sau versiune? Din exegeza asupra acestui monument al limbii biblice româneşti, am înţeles că echipa de traducători, unică prin stilul de lucru, a realizat o traducere fidelă a textului Vulgatei, în sensul afirmaţiilor coşeriene despre transpunere, fapt reuşit şi, într-un fel, facilitat şi de caracterul romanic al limbii în care s-a tradus.

---

[8] *Cf.* DLF (consultat on-line, la adresa *www.prima-elementa.fr/Dico.htm*): indīco, ĕre, dīxi, dictum [in + dico]: - tr. - a - faire savoir, annoncer, publier, fixer, indiquer, notifier, signifier, déclarer. - b - ordonner, commander, imposer, prescrire.

[9] *Cf.* DLF (consultat on-line, la adresa *www.prima-elementa.fr/Dico.htm*): narro, āre, āvi, ātum - tr. et intr. - 1 - faire savoir, exposer, raconter, dire, décrire, parler de. - 2 - dédier (un livre). - aliquid alicui narrare: raconter qqch à qqn.

[10] *Ibidem*, nuntĭo, āre, āvi, ātum : - tr. - 1 - annoncer, apporter une nouvelle, faire connaître, faire savoir, proclamer, déclarer. - 2 - enjoindre, ordonner, prescrire. - 3 - faire une déclaration (au fisc).

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

3.2.2. Nivelul textual: funcţii textuale ale verbelor de zicere în varianta românească a *Cărţii lui Isaie*

În *Lingvistica textului*, Coşeriu (2012: cap. 1.5.2) prezintă o listă cu funcţiile implicite ale textului: refuz, acceptare, aluzie, răspuns, declaraţie, afirmaţie, exemplu, considerare, apreciere/critică, ripostă, replică, constatare, întrebare, ironie, părere, glumă, concordanţă (respectiv neconcordanţă), presupunere, negare, asigurare, respingere; pe lângă acestea, adaugă şi o serie de funcţiile explicite ale textului, care nu apar pe baza presupoziţiilor din text, precum următoarele: discurs/formulă de adresare, indicaţie, invitaţie, informaţie, transmitere a ceva cuiva, ordin, rectificare, rugăminte, obiecţie, explicaţie, lămurire, salut, provocare, indicare, avertisment, precizare, protest, sfat, promisiune, dorinţă. Coşeriu mai introduce şi distincţia între funcţiile *dialogate* ale textului, precum *întrebare/răspuns* şi funcţiile *nedialogate* ale textului.

Cartea biblică a profetului Isaia este, în ansamblu, un amplu monolog în care autorul său introduce sub forma unor discursuri redate direct o serie de alte voci (există şi un narator omniscient al cărui discurs este uşor reperabil, mai ales la începutul capitolelor). Cea mai importantă în economia monologului profetic este vocea Divinităţii, introdusă prin formule de tipul:

a) enunţ explicativ, exemplificativ, cu valoare de autoritate supremă, poziţionat înaintea discursului redat direct:

că Domnul au grăit: „...” (1:2);
şi au zis Domnul: „...” (3:16);
Şi am auzit glasul Domnului ce zicea: „...” (6:8);
Şi *am zis: „Până când, Doamne?“ Şi au zis:* „...” (6. 11);
Şi au au fost cuvântul Domnului către Isaie, zicând: „...” (38:4);
Atunci vei chema şi Domnul te va auzi. Strâga-vei şi va zice: „*Iată, Eu!* „...” (58:9);
Pentru aceasta, aceastea zice Domnul Dumnezeu: „...” (65:13);
Auziţi cuvântul Domnului, cei ce tremuraţi de cuvântul Lui! Zis-au: „...” (66:5);

b) enunţ asertiv şi performativ, poziţionat în interiorul discursului autorităţii divine, redat direct:

„... - *zice Domnul* - ...” (1:11; 33:10; 43:10; 49:18; 59:21; 66:22; ş. a.);
„... - *zice Domnul oastelor* - ...” (22:25);

c) enunţ explicativ şi argumentativ, poziţionat la sfârşitul discursului autorităţii divine, redat direct:

„...”, *că gura Domnului au grăit.* (1:20);
„...”, *zice Domnul, Dumnezeul oastelor.* (3:15);
„...”, *că Domnul, Dumnezeul lui Israil, au grăit.* (21:17);
„...”, *că Domnul au grăit.* (22:25);
„...”, *zice Domnul, Dumnezeul oastelor.* (45:13);
„...”, *zice Domnul.* (48:22; 54:17).

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

3.2.2.1. Comentarii analitice textuale

În mijlocul sau/şi în finalul unor secvenţe monologale, cu rol recapitulativ şi funcţie de co-orientare argumentativă, apare un enunţ-tip, cu pronumele deictic în poziţie iniţială şi cu funcţia gramaticală de obiect direct: „Aceastea zice Stăpânitoriul tău, Domnul Dumnezeului tău..:" (51:22). Co-referinţialitatea pronumelui demonstrativ cu întregul discurs anterior produce anafora, procedeu retoric firesc şi uzual în discursul biblic de factură dialogică. Această carte biblică, de o pregnanţă emotivă deosebită, rezultată dintr-o mare variatate de tonuri şi registre semantico-pragmatice, aduce în faţa cititorului sau a auditoriului un spectacol al vocilor (dintre care, desigur, principale sunt glasul Domnului şi cel al lui Isaia), construit şi cu ajutorul funcţiilor textuale ale verbelor de zicere. În structura dialogică a textului, *verba dicendi* au rolul intrărilor şi ieşirilor din acest scenariu vocal, cum se observă din exemplele de la punctele (a), (b) şi (c). Intuiţia noastră este certificată de ebraista Françoise Mirguet, într-un erudit studiu despre monologul divin în Pentateuh, din care citǎm următoarea frază: „Le discours intérieur ou monologue se situe en effet entre la pensée et le discours: comme la première, il exprime un état intérieur et n'est pas adressé à une instance extérieure; comme le second, il est cependant articulé comme une parole et précédé d'un *verbum dicendi* introducteur. Il constitue un procédé littéraire particulièrement intéressant: il se présente en effet comme une «fenêtre» permettant au lecteur de pénétrer l'intériorité du personnage et d'avoir accès à sa pensée" (Mirguet 2009: 69).

Cartea lui Isaia are ca sens macrotextual ideea de spunere, de comunicare a mesajelor divine, de vestire profetică; exprimarea întrebărilor, a răspunsurilor, a rugilor sau a poruncilor reclamă frecvenţa mare a tuturor verbelor de zicere. În special verbele *dicere* şi *loqui*, transpuse prin *a zice*, *a spune*, *a grăi*, au o mare recurenţă datorită faptului că vocile personajelor nu sunt redate prin stil indirect, ci prin stil direct, replica fiind introdusă prin formule precum *a zis*, *zice*, *zicând*, *au grăit* etc. Arhilexemul *a zice* se încarcă în multe contexte cu o funcţie didactică (sau de indicaţie, cum apare în lista lui Eugeniu Coşeriu), precum în exemplul: „Ziceţi celor slabi de inimă: „Întăriţi-vă...." (35:4). Funcţia gramaticală a modului imperativ acţionează la nivelul pragmatic al enunţării şi susţine expresia efortului profetic de a aduce pe drumul cel bun poporul ales: „Unde sânt acum înţelepţii tăi, vestească-ţi ţie şi-ţi spuie ce au gândit Domnul oastelor asupra Eghiptului? (19:12); vestiţi aceasta întru tot pământul"(12:5).

Solidaritatea lexicală contribuie la amplificarea funcţiilor de comunicare la nivelul expresiei, la sublinierea rolului de mediator al profetului Isaia între transmiţătorul suprem şi destinatarul mesajului – poporul evreu; în secvenţele "Şi am auzit glasul Domnului ce zicea:/ Et audivi vocem Domini dicentis:" (6:8); „Şi au au fost cuvântul Domnului cătră Isaie, zicând:/ Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens:" (38:4) lexemele *glasul* şi *cuvântul* aparţin, ca trăsătură semantică

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

minimală, arhilexemului *a zice*. Pe aceste solidarităţi se formează şi unele structuri frazeologice identificate în *Prorociia lui Isaie*:

1. a ieşi din gură cuvânt	1. Ieşi-va din gura Mea cuvântul dreptăţii	1. egredietur de ore meo justitiae verbum	45:23;
2. a grăi cuvânt	2. grăiţi cuvânt	2. loquimini verbum	8:10;
3. a trimite cuvânt	3. Cuvânt au trimis Domnul	3. Verbum missit Dominus	9:8;
4. a fi cuvântul (cuiva)	4. Şi au fost cuvântul Domnului către Isaie, zicând	4. Et factum est verbum Domini ad Isaiam, dicens	38:4

Aceste câteva sumare evaluări analitice textuale relevă cu evidenţă posibilitatea de a aplica cu succes concepte din teoria lingvistică coşeriană pe texte româneşti vechi, chiar pe o versiune biblică, demers nu îndeajuns fructificat azi în sfera cercetărilor de specialitate, fie acestea de natură filologică sau hermeneutică.

4. Câteva concluzii

Teoria traducerii şi elementele analizei lexematice textuale din opera lui Eugeniu Coşeriu îşi dovedesc utilitatea şi aplicabilitatea pe orice gen de discurs sau de text şi la toate nivelurile lingvistice. Analiza unui câmp lexical-semantic dintr-un text românesc vechi, în varianta lui scripturală (Biblia lui Petru Pavel Aron, Blaj, 1760-1761), în comparaţie cu acelaşi câmp din limba sursă, aduce clarificări asupra mecanismului complex al transpunerii textului ieronimian în limba românească, în varianta ei biblică. Identificarea contextelor, inventarierea componentelor din câmpul lexical *verba dicendi* în cartea biblică *Prophetia Isaiae*/*Prorociia lui Isaie*, analiza contrastivă la nivel semantic şi pragmatic au evidenţiat următoarele date:

1) Câmpul lexical al verbelor de zicere din limba sursă este mult mai bogat decât cel din limba română întrebuinţată de cărturarii blăjeni; această disparitate funcţională explică dificultăţile traducerii, ale translării sensurilor din limba sacră într-o limbă vernaculară.

2) Verbele de zicere româneşti din Cartea profetului Isaia, aflate în competenţa expresivă a traducătorului (*a zice*, *a grăi*, *a vesti*, *a spune*, *a striga*, *a chema*, *a răspunde*, *a porunci*, *a ruga*/*a se ruga*, *a mărturisi*, *a urla*, *a blestema*, *a întreba*, *a cere*, *a certa*, *a vorbi*, *a minți*, *a defăima*, *a proroci*, *a cleveti*, *a șopti*) au echivalat, în majoritatea cazurilor cu precizie, conţinutul semantic al verbelor de zicere latineşti. În variantele biblice succesive create în limba română, desemnări semnificate prin *narrare*, *denuntiare*, *adorare*, *corripere* sau *indicere* se realizează tot prin termenii consacraţi de tradiţia textului biblic românesc, respectiv: *a spune*/*a zice*, *a vesti*, *a se ruga*, *a certa*, *a spune*/*a zice*.

3) Analiza lexematică pe contexte paralele din textul sursă şi textul ţintă arată că traducătorul blăjean, în ciuda tuturor greutăţilor, a transpus Biblia lui Ieronim în cel mai potrivit limbaj românesc al momentului şi toţi traducătorii, împreună, au

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

construit un text monumental, de o valoare documentară inestimabilă, care oferă filologilor un câmp de investigaţie inepuizabil.

Bibliografie

A. Izvoare şi lucrări de referinţă

DLF = *Dictionnaire latin-français*, L. Quicherat et A. Daveluy, édition révisée, corrigée et augmentée par Emile Chatelain, Hachette, Paris, 1892 [consultat on-line: *www.prima-elementa.fr/Dico.htm*].

VULG. CLEMENT. = *Biblia Sacra. Juxta Vulgatam Clementinam.* Divisionibus, summariis et concordantiis ornata, Typis Societatis S. Joannis Evang., Romae-Tornaci-Parisiis, 1938.

VULG. BLAJ = *Biblia Vulgata, Blaj 1760-1761*, Ioan Chindriş (coordonator), Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

B. Literatură secundară

Bolkenstein 2002: A. Machtelt Bolkenstein *et al.*, *Theory and description in Latin linguistics: selected papers from the XIth international colloquium on Latin linguistics*, *Amsterdam, June 24-29, 2001*, J. C. Gieben, Amsterdam, 2002.

Bolkenstein 1982: A. Machtelt Bolkenstein, *Problems in the description of modal verbs: an investigation of Latin*, Van Gorcum, Assen, 1982.

Chindriş 2005: Ioan Chindriş, „Biblia lui Petru Pavel Aron. Studiu introductiv", în *Biblia Vulgata, Blaj 1760-1761*, vol. I, Editura Academiei Române, Bucureşti, 2005.

Coseriu 1964: Eugenio Coseriu, *Pour une sémantique diachronique structurale*, în „Travaux de linguistique et de littérature", II (1964), nr. 1, p. 139-186.

Coseriu 1966: Eugenio Coseriu, „Structure lexicale et enseignement du vocabulairie" (rapport), în *Actes du premier colloque international de linguistique appliquée*, Université de Nancy, Nancy, 1966, p. 175-217.

Coseriu 1977: Eugenio Coseriu, „Vives y la problema de la traducción", în *Tradición y novedad en la ciencia del lenguaje. Estudios de historia de la la lingüística*, estudios traducidos den alemán por Marcos Martinez Hernándes, Editorial Gredos, Madrid, 1977.

Coseriu 1991: Eugenio Coseriu, *Science de la traduction et grammaire contrastive*, în *Linguistica Antverpiensia*, Universiteit Antwerpen, Hoger Institut voor vertalers en tolken, Antwerpen, 1991.

Coseriu 1997: Eugenio Coseriu, *Portée et limites de la traduction*, în „Parallèles", 19 (1997), p. 19-34 [*Cahier de l'Ecole de Traduction et d'Interprétation*, Université de Genève].

Coseriu 2001: Eugenio Coseriu, *L'Homme et son langage*, Editions Peeters, Louvain-Paris-Sterling, Virginia, 2001.

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)

Coşeriu 2004: Eugeniu Coşeriu, *Teoria limbajului şi lingvistica generală. Cinci studii* [*Teoría del lenguaje y lingüística general. Cinco estudios*, Editorial Grados, Madrid, 1962], ediţie în limba română de Nicolae Saramandu, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2004.

Coşeriu 2009: Eugeniu Coşeriu, *Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală*, antologie, argument şi note de Dorel Fânaru, traducere de Eugenia Bojoga, Dumitru Irimia, Eugen Munteanu *et al.*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2009.

Coşeriu 2012: Eugenio Coşeriu, *Lingvistica textului. O introducere* [*Textlinguistik. Eine Einführung*, Gunter Narr, Tübingen, 1980], versiune românească de Eugen Munteanu şi Ana-Maria Prisecaru, mss. aflat în faza revizuirii pentru editare.

Menge 2011: Herman Menge, *Lateinische Synonymik*, Universitätsverlag Winter, Heidelberg, 2011.

Mirguet 2009: Françoise Mirguet, *La représentation du divin dans les récits du Pentateuque. Méditations syintaxiques et narratives*, Brill, Leiden-Boston, 2009.

Munteanu 2004: Lucia-Gabriela Munteanu, *Câmpul semantic drum în limba română*, Editura Universitas XXI, Iaşi, 2004.

Munteanu 2007: Cristinel Munteanu, *Sinonimia frazeologică în limba română din perspectiva lingvisticii integrale*, Editura Independenţa Economică, Piteşti, 2007.

Munteanu 2008: Eugen Munteanu, *Lexicologie biblică românească*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2008.

BDD-A19613 © 2012 Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:45:17 UTC)